

Հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունները

Գարիկ Հովակիմյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.2-220>

Հանգուցային բառեր. էթնոնոմյականություն, զինծառայողների աղապատացիա, հասարակության վերաբերմունք, պատերազմի ավարտ, հետպատերազմյան մարտահրավերներ, հաղթանակ-պարտություն, ազգայնականություն, ռևանշիզմ, գլոբալիզմ

Նախաբան

Հետպատերազմյան շրջանը բնութագրվում է հատուկ սոցիալ-քաղաքական և մշակութային պայմաններով, որոնք մեծ ազդեցություն են գործում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության վրա: Պատերազմի ընթացքում մարդիկ հաճախ միավորվում են սեփական երկրի պաշտպանության ընդհանուր նպատակի շուրջ, և այդ գործընթացը, որպես կանոն, մեծ ազդեցություն ունի էթնիկական ինքնագիտակցության և ամրապնդման վրա: Սակայն պատերազմի ավարտից հետո ի հայտ են գալիս նոր մարտահրավերներ և խնդիրներ, որոնք կարող են ազդել զինծառայողների էթնիկական նույնականության ընկալման և ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների վրա:

Զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների **ուսումնասիրության արդիականությունը** հնարավոր է հիմնավորել մի քանի պատճառներով.

1. հետպատերազմյան մարտահրավերները. ռազմական կոնֆլիկտների ավարտից հետո կարևոր է հասկանալ, թե զինծառայողները ինչպես են ընկալում իրենց համար նոր հետպատերազմյան իրողությունը և հարմարվում դրան: Էթնիկական ինքնագիտակցությունը էական դեր է խաղում այդ գործընթացում, քանի որ այն կարող է ազդեցություն գործել խաղաղ համագործակցության, հաշտեցման և վերականգնման գործընթացների վրա,

2. նույնականության ձևավորում և պահպանում. էթնիկական ինքնագիտակցությունը զինծառայողների նույնականության կարևոր բաղադրիչ է: Նրա առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը հետպատերազմյան շրջանում թույլ կտա ավելի լավ հասկանալ, թե ինչպես է կատարվում էթնիկական ինքնագիտակցության ձևավորումը և նրա էվոլյուցիան, ու ինչ գործոններ են ազդում նրա վրա, քանի որ դրանց ուսումնասիրությունը կարևոր նշանակություն ունի պատերազմից հետո զինծառայողների արդյունավետ ադապտացիայի համար,

3. միջէթնիկական և քաղաքական հարաբերություններ. էթնիկական ինքնագիտակցությունը, հատկապես հետպատերազմյան շրջանում, գտնվում է սերտ կապի մեջ միջէթնիկական և քաղաքական հարաբերությունների հետ: Դրանց առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը թույլ կտա հասկանալ, թե

զինծառայողները ինչպես են ըմբռնում իրենց պատկանելությունը էթնիկական խմբին, ինչպիսին է դրանց դերը պատերազմից հետո միջէթնիկական հաշտեցման կամ հետագա թշնամանքի, քաղաքական կայունության կամ ապակայունացման գործընթացների մեջ:

Ելնելով վերը նշված պատճառներից՝ զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում արդիական է և ունի կարևոր նշանակություն գիտական հանրության համար տեսագործնական տեսանկյունից, և արդիական է մեր հասարակության համար՝ ելնելով 44-օրյա պատերազմից հետո ստեղծված իրողություններից:

Հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների տեսական *ուսումնասիրության նպատակը* կոնֆլիկտի ավարտից հետո զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության վրա ազդող գործոնների ուսումնասիրության և վերլուծության մեջ է, նշված ժամանակաշրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների ավելի խորը ճանաչման մեջ:

Հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների տեսական ուսումնասիրությունն ընդգրկում է հետևյալ *խնդիրները*.

1. էթնիկական ինքնագիտակցության վրա պատերազմական փորձի ազդեցության ուսումնասիրություն, որն իր մեջ կարող է ընդգրկել հետևյալ գործոնների ուսումնասիրություն՝ հայրենասիրություն, հպարտություն սեփական պետության համար, համերաշխություն համերկրացիների հետ, թշնամու և ազգային շահերի ընկալում,

2. էթնիկական ինքնագիտակցության դինամիկայի ուսումնասիրություն հետկոնֆլիկտային վերականգնման շրջանում, այսինքն՝ էթնիկական հաշտեցման և էթնիկական ինքնագիտակցության վերակառուցման գործընթացների վերլուծությունը, նաև զինված ուժերի դերն այդ գործընթացներում,

3. պատերազմի ավարտի և քաղաքական ենթատեքստի վերլուծության ազդեցությունը զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության վրա. վերլուծության մեջ անհրաժեշտ է ընդգրկել քաղաքական, աշխարհաքաղաքական և պատերազմի ավարտով պայմանավորված գործոնների սոցիալ-հոգեբանական վերլուծություն, որոնք մեծ ազդեցություն են գործում ոչ միայն զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության, այլև ամբողջ էթնոսի և ազգի նույնականության վրա:

«Հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների» թեմայով տեսական ուսումնասիրության *նորույթը* հետևյալն է. կենտրոնացումը բավականին սպեցիֆիկ համատեքստի վրա, քանի որ հետպատերազմյան շրջանը հատուկ պատմական շրջան է, որը շատ քիչ է ուսումնասիրված կամ գրեթե ուսումնասիրված չէ ու նոր մարտահրավեր է զինծառայողների ինքնագիտակցության և էթնիկական ինքնագիտակցության ոլորտում,

1. Էթնիկական ինքնագիտակցության և մարտական փորձի միջև փոխգործողությունը: Ուսումնասիրության նորույթը, նույնիսկ տեսական մակարդակում, հետևյալ սոցիալ-հոգեբանական գործոնների համադրության մեջ է՝ մարտական փորձը, մասնակցությունը ռազմական կոնֆլիկտներին, հետպատերազմյան շրջանի վերականգնումը և էթնիկական ինքնագիտակցությունը,

2. համակարգված մոտեցում: Նշված խնդրի տեսական մոտեցումը ենթադրում է միջգիտաձյուղային մոտեցում, որն իր մեջ ընդգրկում է զինձառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության հոգեբանական, սոցիալական, մշակութային և քաղաքական ասպեկտների ուսումնասիրություն:

Հոդվածի բովանդակությունը

Պատերազմը մի իրավիճակ է, որը խաթարում է անհատի, ընտանիքի և հասարակության կյանքը բոլոր ոլորտներում՝ մասնատելով մի ողջ ժողովուրդ, մի ողջ երկիր, մի ողջ քաղաքակրթություն: Պատերազմը տակնուվրա է անում կյանքի բնականոն ընթացքը, վտանգում է մարդու՝ սեփական անձի մասին մտածելու կարողությունը և խանգարում է նրան գտնել իր ճշգրիտ տեղն ու դերը... Եվ, ընդհանրապես, խոչընդոտ է հանդիսանում ապագայի հետ կապված բոլոր հարցերում. անորոշությունն ու վախը պաշարում են մարդուն, և նա հայտնվում է անապահով վիճակում: Պատերազմը կիսում է կյանքը և բաժանում 2 մասի՝ նախապատերազմյան և հետապատերազմյան, որտեղ ոչինչ այլևս նույնը չէ, ինչպես նախկինում:

Պատերազմը չի ավարտվում՝ միայն նրա ավարտի մասին հայտարարելով: Պատերազմը շարունակվում է պատերազմից վերադարձած զինվորների խեղված ճակատագրերում և նրանց ինքնագիտակցության մեջ: Արտաքին աշխարհում մոլեգնած պատերազմը տեղափոխվում է նրանց ներաշխարհ: Այն իր հետքն է թողնում պատերազմի մասնակիցների վրա և ստիպում է վերանայել իրենց նախկին արժեքները, հրաժարվել անցյալի պատրանքներից և սովորել ապրել հետպատերազմյան կյանքի նոր կանոններով:

Ե. Յու. Ջուրկովան գրում է, որ առանց պատերազմի ֆենոմենի ընկալման, որը մտել է սերունդների գիտակցության մեջ, հնարավոր չէ հասկանալ հետագա պատմության ընթացքը, հասարակական վարքի մեխանիզմները, մարդկանց զգացմունքների և տրամադրությունների փոփոխությունը: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է կանգ առնել պատերազմի որոշ սոցիալ-հոգեբանական ասպեկտների վրա, որոնք հետագայում մեծ ազդեցություն են գործել հետպատերազմյան մթնոլորտի ձևավորման վրա [1]:

Միասնական ոգի, ընդհանուր հոգեբանական տրամադրվածություն, միևնույն մտքերը, զգացմունքները, ցանկությունները: Ձենքը կատարելագործվում է, մարդկային էությունը մնում է առանց փոփոխությունների: Այս տեսակի գուգահեռներ կարելի է անվերջ բերել, ինչից կարելի է հետևություն անել, որ կոմբատանտի գերակայող հոգեբանական առանձնահատկությունները համընդհանուր են. դրանք քիչ են փոխվում դարաշրջանների, երկրների, ժողովուրդների, բանակների փոփոխությամբ, քանի որ առաջին հերթին կանխորոշվում են պատերազմի

երևույթով ու նրանում մարդու տեղով: Մակայն, անշուշտ, այդ հոգեբանության մեջ առկա են նաև պատմական ու ազգային յուրահատկություններ: Այնուամենայնիվ, կարելի է պնդել, որ նույնատեսակ իրադրություններն առաջացնում են դրանց նկատմամբ համապատասխան հակազդումներ, ինչում էլ դրսևորվում է հոգեբանության օրենքների միասնությունը: Գործողության ժամանակը և վայրը մտցնում են իրենց շտկումները, թողնում են իրենց յուրահատուկ դրոշմը առաջնագծում զինվորներին հուզող հարցերի լուսաբանման վրա, սակայն այդ հարցերն ինքնին (դրանց «հիմնական ցանկը») պահպանվում են՝ միայն երբեմն փոխելով իրենց տեղերն ըստ կարևորության՝ կախված յուրաքանչյուր պատերազմի կոնկրետ պայմաններից [2]:

Պատերազմը մարդու մոտ ձևավորել է վարիատիվ մտածողության, իրադրությունները քննադատորեն գնահատելու և ցանկացած էություն որպես միակ իրողություն չընդունելու ընդունակություն: Պատերազմից վերադառնում է այլ մարդ, որը շատ իրողություններին նախկինում նայում էր այլ աչքերով, որը այժմ նկատում է այն, ինչ նախկինում չէր նկատում, և կասկածում է նրան, ինչը ոչ վաղ անցյալում համարում էր հաստատուն իրողություն [3]:

Ինչպես արդեն նշել ենք, էթնիկական ինքնագիտակցության կառուցվածքում առանձնացնում են երկու հիմնական բաղադրիչներ՝ կոզնիտիվ (սեփական խմբի առանձնահատկությունների մասին գիտելիքները և պատկերացումները ու սեփական անձի գիտակցումը՝ որպես նրա անդամ՝ էթնոտարբերակիչ հատկությունների հիման վրա) և աֆեկտիվ (խմբին պատկանելության զգացում, նրա հատկանիշների գնահատում):

Ազգային նույնականությունը, որը կանխորոշում է մարդու պատասխանատվությունը սեփական Հայրենիքի համար, հասուն անձի էական հատկանիշ է: Դրա հետ միասին ազգային նույնականությունը մարդուն հաղորդում է հատուկ ժամանակային չափում. ենթադրում է միաժամանակ անձնային կապը սեփական ժողովրդի պատմական անցյալի հետ և անձնային նախագծի ձևավորում, որի իրագործումը կապված է սեփական երկրի ներկայի և ապագայի հետ, ինչն էլ կանխորոշում է մարդու սուբյեկտային դիրքորոշումը: Ներկայումս գիտական դիսկուրսում առաջացել է ազգային ինքնագիտակցությունը որպես բազմաչափ կառույց դիտարկելու միտում, որտեղ տարբեր աստիճանով առկա են էթնիկական, պետական, քաղաքացիական, սոցիոմշակութային ասպեկտները: Ազգային նույնականության կոնֆիգուրացիան սահմանվում է հանրության պատմական զարգացման, քաղաքական, աշխարհաքաղաքական պայմաններով, նաև կոնկրետ սոցիոմշակութային իրադրությամբ [4]:

Հետևյալ արտահայտությունը, որ ազգը բանակ ունեցող էթնոսն է, արդարացի է այն պատճառով, որ բանակի կերպարը ազգային նույնականության կարևոր գործոն է: Բանակի ֆենոմենը կարևոր նշանակություն է ունեցել հասարակության քաղաքական ենթահամակարգի ձևավորման ու զարգացման և նրա՝ որպես պետության հետագա վերափոխման մեջ, այդ պատճառով պետությունների մեծամասնության ազգային սիմվոլներն ունեն ռազմական ծագում: Բանակը որպես պետականության գործիք, հանդիսանում է պետության սիմվոլ:

Մինչ հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների դիտարկմանն ու վերլուծությանն անցնելը, կարևոր ենք համարում ներկայացնել զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկություններն ընդհանուր առմամբ:

Զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունները կարող են կախված լինել տարբեր գործոններից.

1. էթնոսին պատկանելության հպարտություն: Զինծառայողները սովորաբար ունենում են սեփական ազգին պատկանելության խորը կապվածություն և հպարտություն: Նրանք իրենց համարում են սեփական ժողովրդի ներկայացուցիչներ և պաշտպաններ, նրա արժեքների, պատմության և մշակույթի պահպաններ,

2. արժեհամակարգ և իդեալներ: Զինվորական ծառայությունն առհասարակ կապված է որոշակի արժեքների և իդեալների հետ, որոնք կարևոր են զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության համար: Դրանք ընդգրկում են հայրենասիրությունը, Հայրենիքին ծառայությունը, ազգային շահերի և անվտանգության պաշտպանություն,

3. համախմբվածություն և կոլեկտիվիզմ: Զինվորական ծառայությունը նպաստում է ուժեղ կոլեկտիվ նույնականության ձևավորմանը զինծառայողների մոտ: Նրանց մոտ առաջանում է միասնական թիմի մասնիկի զգացողություն՝ ընդհանուր նպատակին հասնելու և ազգի համար պաշտպանության միասին ծառայության ընթացքում,

4. պատմության և ավանդույթների գիտակցում: Զինծառայողները պետք է օժտված լինեն սեփական ազգի պատմության, նրա նախկին սերունդների ռազմական փառքի, ավանդույթների և հերոսների խորն ընկալումով և գիտակցումով: Դա նպաստում է էթնիկական ինքնագիտակցության և նրան պատկանելության զգացման ամրապնդմանը,

5. ազգային անվտանգության համար պատասխանատվությունը: Զինծառայողները պատասխանատու են ազգային անվտանգության և սեփական էթնոսի պաշտպանության համար: Դա նրանց ազգային ինքնագիտակցության և մոտիվացիայի կարևոր կողմն է:

Կարևոր է նշել, որ զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունները կարող են տարբերվել՝ կախված կոնկրետ իրադրությունից և պայմաններից. բացի դրանից՝ զինծառայողների անհատական տարբերությունները և անձնական փորձը նույնպես կարող են ազդեցություն գործել էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունների ձևավորման ընթացքում յուրաքանչյուր զինծառայողի վրա:

Հետպատերազմյան շրջանում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության առանձնահատկությունները, մեր կարծիքով, առաջին հերթին պայմանավորված են պատերազմի ընթացքով, նրանց հետ կատարված իրադարձությունների, այդ թվում՝ տրավմատիկ, նրա ավարտով և հասարակության ու պետության վերաբերմունքով նրանց նկատմամբ:

Պատերազմի ավարտի ազդեցությունը զինծառայողների էթնիկական ինք-

նագիտակցության վրա բավականին մեծ է և բազմազան: Պատերազմի արդյունքները կարող են ազդեցություն գործել սեփական էթնիկական նույնականության ընկալման վրա:

Պատերազմի ավարտի դրական ելքի, հատկապես հաղթանակի դեպքում զինծառայողների մոտ առաջանում է հպարտության և էթնիկական ինքնագիտակցության ամրապնդում: Հաղթանակը հանգեցնում է սեփական ազգի համար հպարտության և նրան պատկանելության զգացման ամրապնդման: Զինծառայողները կարող են իրենց զգալ ազգային պատմության և հաջողության կարևոր մասնիկ:

Հաղթանակը ռազմական կոնֆլիկտում հաստատում է ազգային բանակի և պետության արդյունավետությունն ու ուժը: Այդ հաջողությանը ակտիվ մասնակցություն ունեցած զինծառայողները կարող են ունենալ խորը բավարարվածություն և հպարտություն հաղթանակի մեջ ունեցած սեփական դերի համար, ինչն էլ իր հերթին ամրապնդում է նրանց պատկանելության և կարևորության զգացումը սեփական ազգի համար:

Հաղթանակը պատերազմում պատմական իրադարձություն է, որի հետ պատերազմի մասնակից զինծառայողները կարող են կապել սեփական անձնային նույնականությունը: Նրանք կարող են ունենալ ազգային պատմության և ավանդույթների մասնիկ՝ գիտակցելով սեփական ներդրման կարևորությունը սեփական ազգի պահպանման և պաշտպանության գործում:

Պատերազմի դրական ելքը կարող է ուղեկցվել հասարակության աջակցությամբ և երախտագիտությամբ զինծառայողների նկատմամբ: Նրանք կարող են դառնալ ազգային պայքարի հերոսներ և արիության սիմվոլներ: Հասարակության կողմից աջակցությունը և երախտապարտությունը ամրապնդում է սեփական ազգին պատկանելության հպարտության զգացումը:

Հաղթական ավարտը նպաստում է պատերազմի մասնակից զինծառայողների սոցիալական ինտեգրմանը սեփական էթնոսի մեջ: Նրանք իրենց զգում են միասնական ազգային հանրության մաս, ինչը հիմք է ծառայում հետպատերազմյան հասարակության մեջ նրանց հետագա ինտեգրման համար [4]:

Պատերազմի բացասական ելքի դեպքում՝ պարտության կամ անբարենպաստ հետևանքներ, զինծառայողները կարող են ունենալ սեփական ազգի նկատմամբ վստահության և նույնականության կորստի զգացում: Նրանք կարող են զգալ հիասթափություն, դառնություն և կասկածներ սեփական էթնիկական պատկանելության նկատմամբ:

Ռազմական կոնֆլիկտները կարող են հանգեցնել տրավմատիկ իրադարձությունների և զինակից ընկերների կորստի, ինչը կարող է մեծ ազդեցություն ունենալ զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության վրա՝ առաջացնելով հետտրավմատիկ սթրես, վշտի և կորստի զգացումներ: Պատերազմի ընթացքում զինակիցների կորուստը, վիրավորումը կամ այլ տրավմատիկ իրադարձությունները զինծառայողների համար ունենում են ֆիզիկական և հուզական հետևանքներ: Սրանք վերջին հաշվով կարող են հանգեցնել սեփական ազգային առաքելու-

թյան և նույնականության նկատմամբ հավատի կորստի կամ առաջացնել կասկածներ և հիասթափություն:

Պատերազմին մասնակցությունը զինծառայողների մոտ կարող է առաջացնել ներքին կոնֆլիկտ և բարոյական դիլեմաներ: Դրանք կարող են կապված լինել պատերազմի պատճառների և նպատակների հետ, բռնության կիրառության և սեփական անձնական պատասխանատվության հետ, որը նույնպես կարող է էթնիկական նույնականության նկատմամբ կասկածներ և հիասթափություն առաջացնել:

Պատերազմի ընթացքում տրավմատիկ սթրեսային իրադարձություն վերապրած զինծառայողները կարող են ունենալ հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարումներ (ՀՏՄԽ): Այդ հոգեբանական վիճակը բնութագրվում է տագնապի կրկնվող բռնկումներով, մղձավանջներով, ֆլեշբեքներով և հուզական դիսթրեսով: ՀՏՄԽ-ն կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ էթնիկական ինքնագիտակցության վրա՝ առաջացնելով կասկածներ պատերազմի արդարացիության վերաբերյալ և հուզական ապակողմնորոշում:

Պատերազմի անբարենպաստ ելքի կամ իրադրության բախված զինծառայողները, երբ իրենց ազգային արժեքները և իդեալները խախտվել են, կարող են ունենալ էթնիկական նույնականության կորուստ, որը հանգեցնում է հիասթափության և կասկածների սեփական ազգի և նրա արժեքների նկատմամբ [8, 9, 11]:

Տրավմատիկ իրադարձությունները պատերազմի ընթացքում զինծառայողների անձի և ինքնագիտակցության մեջ կարող են նաև հանգեցնել դրական փոփոխությունների՝ հետտրավմատիկ անձնային աճի (posttraumatic growth): Հետտրավմատիկ անձնային աճը պատերազմի մասնակիցների մոտ հանգեցնում է դրական փոփոխությունների, որոնք կարող են առաջանալ զինծառայողների մոտ ռազմական գործողությունների ընթացքում վերապրած տրավմատիկ փորձից հետո: Այդ գործընթացը նկարագրում է նոր հեռանկարների, արժեքների, հարաբերությունների և անձնային առանձնահատկությունների զարգացում մարդկանց մոտ, որոնք հայտնվել են արտակարգ իրավիճակներում:

Զինծառայողների հետտրավմատիկ անձնային աճը արտահայտվում է արժեքների և գերակայությունների փոփոխության, անձային աճի, հարաբերությունների փոփոխության և կյանքի նոր իմաստի որոնման մեջ: Կոմբատանտները կարող են վերագնահատել սեփական արժեքները և կյանքի գերակայությունները: Նրանք սկսում են գնահատել կյանքի ավելի խորը և իմաստալից կողմերը ընտանիք, առողջություն կամ հոգևոր զարգացում: Բոլոր ռազմական կոնֆլիկտները կարող են նպաստել կոմբատանտների մոտ նոր անձնային առանձնահատկությունների՝ ուժեղ վճռականություն, հուզական կայունություն, վստահություն սեփական ուժերի նկատմամբ և դժվարությունների հաղթահարման ընդունակություն, զարգացում: Որոշ կոմբատանտներ կարող են զարգացնել ավելի խորը և անկեղծ հարաբերություններ այլ մարդկանց հետ պատերազմական փորձից հետո և արժևորել մտերմությունն ու աջակցությունը իր մտերիմների ու գործընկերների կողմից: Տրավմատիկ փորձից հետո կոմբատանտների մոտ կարող են առաջանալ

հարցեր կյանքի իմաստի վերաբերյալ և իրենց հետ կատարվածի նորովի իմաստավորման: Դա կարող է հանգեցնել կյանքի նոր նպատակների և ուղղությունների զարգացման: Անհրաժեշտ է նշել, որ հետտրավմատիկ անձնային աճը անհատական գործընթաց է, և ոչ բոլոր կոմբատանտներն են այն վերապրում: Բացի դրանից՝ անձնային աճը կարող է այլ տրավմատիկ հետևանքների (օրինակ՝ հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարման) հետ զուգահեռաբար ընթանալ [8, 10, 13]:

Զինձառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության համատեքստում հետտրավմատիկ անձնային աճը կարող է էթնիկական նույնականության և պատկանելության զգացման ամրապնդման հետ կապված լինել:

Հետագոտությունները ցույց են տալիս, որ պատերազմի ընթացքում տրավմատիկ իրադարձություններ ապրած որոշ զինձառայողներ կարող են ունենալ դրական փոփոխություններ իրենց անձի և ինքնագիտակցության մեջ, իրենց արժեհամակարգի և շրջապատողների հետ փոխհարաբերությունների մեջ: Հետտրավմատիկ անձնային աճի արդյունքում զարգանում են նոր արժեքներ, կյանքի ավելի խորը գնահատական, մեծ ինքնանույնականացում և ավելի խորը կապ սեփական ազգի հետ: Այդ տեսակի փոփոխությունները կատարվում են կյանքի իմաստի որոնման, գերակայությունների փոփոխության և նոր ռեսուրսների ու ընդունակությունների զարգացման շնորհիվ: Սակայն, ինչպես արդեն նշվել է, հետտրավմատիկ անձնային աճը անհատական գործընթաց է, և ոչ բոլոր զինձառայողներն են ընդունակ այն վերապրել, բացի դրանից՝ այս գործընթացը կարող է լինել բավականին բարդ և պահանջել շատ ժամանակ, շրջապատողների աջակցություն անցյալ փորձի ռեֆլեքսիայի հնարավորության և իմաստավորման համար [10, 13, 17]:

Պատերազմի ելքը կարող է առաջացնել պատմական հեռանկարի վերանայում զինձառայողների մոտ: Նրանք կարող են վերագնահատել նրա նշանակությունը և արժեքները, որոնք կապում էին էթնիկական նույնականության հետ և վերաիմաստավորել վերաբերմունքը սեփական երկրի և նրա քաղաքականության նկատմամբ:

Եթե զինձառայողները բավարարված չեն պատերազմի ելքով կամ տեսնում են պետական քաղաքականության նեգատիվ հետևանքները, դա նրանց մոտ կարող է առաջացնել հիասթափություն սեփական ազգային իդեալների նկատմամբ և հանգեցնել նոր ազգային արժեքների ու նպատակների որոնման:

Արդյունքում զինձառայողներն սկսում են քննադատորեն գնահատել պատմական իրադարձությունները և պաշտոնական պատմական մեկնաբանությունը: Նրանք սկսում են որոնել լրացուցիչ ինֆորմացիա, լսել տարբեր տեսակետներ և վերաիմաստավորել նաև իր էթնոսի նախորդ դիրքորոշումը: Դա իր հերթին կարող է հանգեցնել իրենց մտուցման փոփոխության էթնիկական պատմության և ընդունված նորմերի նկատմամբ:

Պատերազմի բացասական ելքը կարող է հանգեցնել նաև զինձառայողների կողմից պատերազմում սեփական մասնակցության վերանայման և այն նոր գիտելիքների ու ընկալման տեսանկյունից գնահատման, որի արդյունքում սկսում

են մտածել սեփական ներդրման կարևորության, պատերազմի իրական նպատակների և ազգային պատմության մեջ սեփական դերի գնահատականի մասին:

Պատմական հեռանկարի վերանայումը կարող է զինծառայողներին խթանել էթնիկական նույնականության նոր ձևերի որոնման: Այսինքն՝ դիմել նույնականության այլ աղբյուրների՝ համամարդկային արժեքներ, աշխարհաքաղաքացիություն, գլոբալիստական պատկանելություն, և վերաիմաստավորել սեփական տեղը էթնիկական հանրության մեջ [14, 15, 16]:

Պատերազմում պարտության կամ նրա անբարենպաստ ելքի դեպքում զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցությունը կարող է ենթարկվել ազգայնականության և ռևանշիզմի մոբիլիզացման: Դա դրսևորվում է հետևյալ սոցիալ-հոգեբանական հակազդումներով՝ սեփական ազգի հեղինակության և հզորության վերականգնման ձգտման մեջ, այլ ժողովուրդների և էթնիկական խմբերի նկատմամբ աղավաղված պատկերացման մեջ: Հիասթափությունը և կորուստները զինծառայողներին կարող են սոխպել ազգայնական գաղափարների կողմնակից դառնալ և դրանցում որոնել մխիթարություն: Այլ ժողովուրդների և էթնիկական խմբերի մասին աղավաղված պատկերացումը նպաստում է «թշնամական» խմբերի նկատմամբ նեգատիվ էթնոստերեոտիպերի և խտրական վերաբերմունքի ձևավորման: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ ազգայնականության մոբիլիզացիան պատերազմից հետո զինծառայողների ունիվերսալ հակազդում չէ և կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ սոցիալական միջավայրից, պատմական ենթատեքստից, ղեկավարությունից և պրոպագանդայից: Կարևոր է նշել նաև, որ ազգայնականության մոբիլիզացումը պատերազմից հետո կարող է ունենալ և՛ բացասական, և՛ դրական հետևանքներ: Այն կարող է նպաստել էթնոսի համախմբվածության և սոցիալական ու տնտեսական զարգացման վերականգնման, նաև կարող է խորացնել կոնֆլիկտները և լարվածությունը էթնիկական խմբերի միջև [4, 5, 12]:

Ընդհանուր առմամբ պատերազմի ելքի ազդեցությունը զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության վրա բավական բարդ և քիչ ուսումնասիրված երևույթ է ու կարող է կախված լինել բազմաթիվ գործոններից՝ կոնֆլիկտի բնույթից, անձնական փորձից, տվյալ կոնֆլիկտում սեփական ազգի դերի վերաբերյալ կարծիքից:

Զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության մեջ հետպատերազմյան շրջանում կարելի է առանձնացնել հետևյալ առանձնահատկությունները.

1. հպարտության զգացում սեփական ազգի համար: Պատերազմի մասնակից զինծառայողները մեծ հպարտություն են զգում իրենց էթնիկական պատկանելության համար, իրենց ինքնանույնականացումը կապում են ազգային սիմվոլների, պատմության և մշակույթի հետ,

2. հայրենասիրության զգացում: Պատերազմից վերադարձած զինծառայողները ավելի շատ են գիտակցում իրենց դերը սեփական ազգի պաշտպանության և անվտանգության ապահովման մեջ,

3. փորձի ընդհանրություն: Ռազմական կոնֆլիկտներ անցած վետերանները համախմբվում են ընդհանուր փորձի և ապրումների հիմքի վրա: Այդ

ընդհանուր փորձը ամրապնդում է նրանց համերաշխության զգացումը և կապերը էթնիկական մակարդակում,

4. հոգեբանական բարեկեցության պայմանները: Պատերազմի փորձը էական ազդեցություն է գործում վետերանների հոգեբանական վիճակի վրա: Էթնիկական ինքնագիտակցությունը կարևոր դեր է խաղում հետպատերազմյան շրջանում նրանց հոգեբանական աղապտացիայի և վերականգնման գործընթացում,

5. էթնիկական նույնականության ամրապնդում: Պատերազմի ընթացքում զինվորական ծառայությունը ազդեցություն է գործում նրանց էթնիկական նույնականության վրա և ընդգծում է նրանց պատկանելությունը որոշակի էթնիկական խմբին,

6. միջէթնիկական հարաբերությունների դժվարությունը: Հետպատերազմյան ժամանակաշրջանը կարող է պարբերաբար ուղեկցվել լարված միջէթնիկական հարաբերություններով և կոնֆլիկտներով: Կոնֆլիկտին մասնակցած զինծառայողները կարող են դժվարություններ ունենալ այլ էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչների հետ հաղորդակցման և փոխգործողության մեջ,

7. էթնիկական նույնականության վերակառուցում: Ձինծառայողների մի մասը պատերազմից հետո կարող է վերաիմաստավորել սեփական էթնիկական նույնականությունը և վերանայել որոշակի էթնիկական խմբին պատկանելությունը: Դա կարող է կապված լինել պատերազմական փորձի ազդեցության տակ սեփական անձի և սեփական արժեհամակարգի փոփոխության հետ,

8. հաշտության և խաղաղության մեծ պահանջումներ: Հետպատերազմյան շրջանը կարող է նաև դառնալ պատերազմող էթնիկական խմբերի միջև հաշտության և խաղաղության որոնման ժամանակահատված: Ձինծառայողները, զիտակցելով պատերազմի ավերիչ բնույթը, կարող են ձգտել տարբեր էթնիկական խմբերի միջև փոխհասկացման, համագործակցության և փոխադարձ հարգանքի հաստատման:

Կարևոր է նշել, որ վերը նշված առանձնահատկություններն ունեն նաև անհատական դրսևորում ու կարող են տարբերվել՝ կախված դրսևորման համատեքստից և յուրաքանչյուր զինծառայողի փորձից. զինվորական ծառայությունը և հետպատերազմյան ժամանակաշրջանը կարող են տարբերվել՝ կոնկրետ կոնֆլիկտից կամ իրադրությունից կախված:

Եզրակացություն

Կատարված տեսական վերլուծության արդյունքում մենք առանձնացրել ենք սոցիալ-հոգեբանական տեսանկյունից զինծառայողների հիմնական առանձնահատկությունների համախումբը էթնիկական ինքնագիտակցության համատեքստում.

1. վերականգնման և խաղաղ կյանքին վերադառնալու պահանջումները արտացոլվում է պատերազմից վերադարձած զինծառայողների սեփական նորմալ, խաղաղ կյանքի վերականգնման մեջ, որն իր մեջ ընդգրկում է կենցաղային պայմանների վերականգնում, վերադարձ ընտանեկան կյանքի և առօրյա գործու-

նեություն: Այդ ժամանակաշրջանում շատ կարևոր է մերձավոր շրջապատի և հասարակության վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ, ընդհանուր առմամբ, քանի որ դա մեծ ազդեցություն ունի կոմբատանտների սեփական արմատների, մշակույթի և ավանդույթների նկատմամբ վերաբերմունքի վրա, հետագայում նաև սեփական անձնային աճի և սեփական էթնիկական խմբին պատկանելության զգացողության ամրապնդման վրա,

2. թշնամու ընկալման փոփոխություն. պատերազմի ընթացքում թշնամին դիտարկվում է որպես արտաքին վտանգ, և զինծառայողները ձևավորում են յուրահատուկ էթնիկական ինքնագիտակցություն՝ հենվելով սեփական անձի ու սեփական խմբի հակադրության վրա թշնամուն: Սակայն պատերազմից հետո, հատկապես զինադադարի կամ խաղաղության համաձայնագրի առկայության դեպքում, այդ թշնամին կարող է դառնալ այլ պետության պատկանող քաղաքացի: Տվյալ գործընթացը կարող է հանգեցնել նրան, որ զինծառայողները ստիպված լինեն վերաիմաստավորելու իրենց վերաբերմունքը նախկին թշնամի պետության քաղաքացիների նկատմամբ վերաբերմունքի հետ ու պատերազմի ընթացքում ձևավորված ստերեոտիպերի և տրամադրվածության հետ կապված վերաիմաստավորման մարտահրավերների հետ,

3. ռազմական և քաղաքական իրադրության փոփոխությունը հետպատերազմյան շրջանում կարող է հանգեցնել զինծառայողների էթնիկական ինքնագիտակցության փոփոխության: Օրինակ, սահմանների, քաղաքական կառուցվածքի կամ սոցիալական ինստիտուտների փոփոխությունները կարող են ազդել նրանց էթնիկական խմբին պատկանելության զգացողության վրա,

4. ռազմական կոնֆլիկտները և հետպատերազմյան շրջանը կարող են հանգեցնել նաև սեփական էթնիկական նույնականության վերագնահատման ու վերափոխության: Զինծառայողները կարող են գիտակցել ոչ միայն իրենց պատկանելությունը սեփական էթնիկական խմբին, այլև ավելի լայն հանրության: Դա կարող է հանգեցնել աշխարհաքաղաքական կամ գլոբալիստական տեսանկյունի ու այլ էթնիկական խմբերի իդեալների ու արժեհամակարգի հակվածության, հատկապես, երբ պետության, հասարակության, ժողովրդի և ազգի կողմից չեն արժանանում համարժեք վերաբերմունքի:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.2-220>

Գրականություն

1. Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность, 1945-1953 / ран. ин-т рос. истории. Москва, 2000, - 230 с.
2. Семененко И. С. Нация, национализм, национальная идентичность: новые ракурсы научного дискурса // Мировая экономика и международные отношения. Т. 59, № 11, 2015, с. 91-102.
3. Сенявская Е. С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999, - 383 с.
4. Billig M. Banal nationalism. Sage Publications, 1995.
5. Deutsch, K. W. Nationalism and social communication: An inquiry into the foundations of nationality. MIT Press, 1953.
6. Huddy, L., Feldman, S., Taber, C., & Lahav, G. Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies. American Journal of Political Science, 49(3), 2005.
7. MacNair, R. Perpetration-induced traumatic stress in combat veterans. Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 8(1), 2002, pp. 63-72.
8. Park, C. L. Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. Psychological Bulletin, 136(2), 2010, pp. 257-301.
9. Sareen, J., et al. Prevalence and correlates of PTSD in the Canadian Armed Forces. Canadian Journal of Psychiatry, 59(9), 2014, pp. 468-479.
10. Shakespeare-Finch, J., & Lurie-Beck, J. A meta-analytic clarification of the relationship between posttraumatic growth and symptoms of posttraumatic distress disorder. Journal of Anxiety Disorders, 28(2), 2014, pp. 223-229.
11. Shay, J. Achilles in Vietnam: Combat trauma and the undoing of character. Simon and Schuster, 2010.
12. Smith, A. D. Nationalism and modernism. Routledge, 1998.
13. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. Journal of Traumatic Stress, 9(3), 1996, pp. 455-471.
14. Rieinger, M., et al. Consequences of war: A systematic review of studies on veterans' experiences and adjustment after deployment to war zones. Trauma, Violence, & Abuse, 19(5), 2018, pp. 519-534.
15. Van Dyke, N., & Van Dyke, P. Traumatic memories of war veterans. Journal of Traumatic Stress, 19(3), 2006, pp. 399-408.
16. Wertsch, J. V. Voices of collective remembering. Cambridge University Press, 2002.
17. Zoellner, T., & Maercker, A. Posttraumatic growth in clinical psychology: A critical review and introduction of a two component model. Clinical Psychology Review, 26(5), 2006, pp. 626-653.

Особенности этнического самосознания военнослужащих в послевоенный период

Гарик Овакмян

Резюме

Ключевые слова: этноидентификация, адаптация военнослужащих, отношение общества, завершение войны, послевоенные вызовы, победа-поражение, национализм, реваншизм, глобализм

В данной статье на теоретическом уровне анализируется совокупность основных характеристик военнослужащих с социально-психологической точки зрения в контексте этнического самосознания:

1. Потребность в реабилитации и возвращении к мирной жизни выражается в восстановлении повседневной, бытовой жизни военнослужащих, вернувшихся с войны, что включает в себя восстановление к условиям семейной жизни и повседневной деятельности.

2. Изменение восприятия врага: во время войны враг рассматривается как внешняя угроза и у военнослужащих формируется уникальное этническое самосознание, основанное на противопоставлении собственной личности и своей группы врагу.

3. Изменение военно-политической обстановки в послевоенный период может привести к изменению этнического самосознания военнослужащих. Например, изменения в международно-признанных границах, политических структурах или социальных институтах могут повлиять на их чувство принадлежности к своей этнической группе.

4. Военные конфликты и послевоенный период также могут привести к переоценке и трансформации собственной этнической идентичности. Комбатанты могут идентифицировать себя не только со своей этнической группой, но и с более широким сообществом.

Features of Ethnic Self-Consciousness of Servicemen (Military Personnel) in the Post-War Period

Garik Hovakimyan

Summary

Key words: *ethno-identity, adaptation of servicemen, public attitude, end of a war, post-war challenges, victory-defeat, nationalism, revanchism, globalism, denationalization*

Based on the theoretical level, this article analyzes the totality of the main characteristics of military personnel from a socio-psychological point of view in the context of ethnic self-consciousness:

1. The need for rehabilitation and the return to civilian life is expressed in the restoration of the daily routine: everyday life of military personnel who returned from the war (includes restoration to the family life and daily activities).

2. Changes in the perception of the enemy: during the war, the enemy is realized as an external threat, and the military personnel develop a unique ethnic identity by opposing their own personality and their group to the enemy.

3. Changes in the military-political situation in the post-war period may lead to a change in the ethnic identity of servicemen. For example, changes in internationally recognized boundaries, political structures, or social institutions may affect their sense of belonging to their ethnic group.

4. Military conflicts and the post-war period can also lead to a reassessment and transformation of one's own ethnic identity. Combatants may identify themselves not only with their ethnic group, but also with the wider community.

Ներկայացվել է 24.06.2023 թ.
Գրախոսվել է 16.09.2023 թ.
Ընդունվել է տպագրության 23.11.2023 թ.